

■ Сомдун наркы сакталат

Кыргызстандын валюта рыногу көптөгөн жылдардан бери эркин калкуу режиминде иштеп келет. Ошондуктан валюталар курсун рынок аныктап турат. Ага кандайдыр бир таасир берүү үчүн мамлекеттик рычаг колдонулбайт. Рынок экономикасынын мыйзамдары ушуну талап кылат. Валюта рыногунун туруктуулугу өлкөнүн экономикалык-саясий турмушунда маанилүү ролду ойнойт. Чет өлкө валютасынын, айрыкча, АКШ долларынын курсунун кескин жогорулап кетиши күнүмдүк керектөөчү товарлардын бааларынын жогорулап кетүүсүнө алып келерине көп эле жолу күбө болуудабыз. Ушундай шарттарда Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы баалардын туруктуулугун сактап калуу үчүн мыйзам чегиндеги иш-чараларды өткөрүп келет.

ВАЛЮТАЛАР КУРСУНУН ЧУУСУ

Акыркы айларда АКШ долларынын курсу кескин жогорулап кеткенине күбө болуудабыз. Азыркы учурда элди кызыктырган маселе да ушул. Баарыбызга белгилүү болгондой, 2020-жыл оңой жыл болгон жок. Коронавирус пандемиясы глобалдык экономиканын төмөндөшүнө алып келди. Өлкөлөр аралык чек аралар жабылып, экономикалык байланыштар солгундап, товарларды экспорттоо да, импорттоо да начарлап кетти. Бул кырдаал Кыргызстанды айланьп өтүп кеткен жок. Коронавирус пандемиясы Кыргызстандын экономикалык өсүшүнө терс таасирин тийгизип, валюта рыногуна туруксуздукту алып келип, АКШ долларынын курсунун жогорулап кетишин шарттады. Буга кошумча ички фактор да улуттук валютанын курсунун төмөндөшүнө алып келди десек болот. Үстүбүздөгү жылдын 5-октябрындагы биздин өлкөдөгү коомдук-саясий кырдаал да чет өлкө валютасына болгон суроо-талаптын жогорулашына кошумча болду. Улуттук банк АКШ долларына болгон суроо-талаптын чыңалуусун басаңдатуу максатында бир нече жолу интервенция жасады. Мунун натыйжасында кардарлардын чет өлкө валютасына болгон муктаждыгынын курчтугун басаңдатууга жетишти.

ВАЛЮТА РЫНОГУНДАГЫ АБАЛ ТУРУКТАШУУДА

АКЧА АЛМАШТЫРУУ БЮРОЛОРУНУН ВАЛЮТА КУРСУНА ТААСИРИ

Чет өлкө валюталары, айрыкча АКШ долларынын курсу кескин жогорулап кеткен учурларда анын келип чыгышынын себептерин акча алмаштыруучу бюрорлордон көргөн учурлар жок эмес. 2020-жылдын март айында Жогорку Кеңештин депутаттарынын тобу валюта алмаштыруучу бюрорлордун ишин токтотуу боюнча мыйзамдын долбоорун даярдашкандай болгон. Ал эми 2015-жылы ушундай мыйзамдын долбоорун Улуттук банк да даярдаган. Мунун себеби, ал убакта валюта алмаштыруучу бюрорлордо отчеттуулуктун жоктугу валюта рыногун көзөмөлгө алууну кыйындаткан жана буларда жүгүртүү көлөмдөрүнүн канча экендиги белгисиз болуп жаткан. Ошондо Улуттук банк валюта алмаштыруу бюрорлоруна отчеттуулукту камсыз кылууну талап кылган. Азыркы учурда алар күн сайын отчетторун берип турушууда. Жүгүртүүдөгү каражаттын көлөмүнүн канча экени да айкын болуп калган. Бул Улуттук банк үчүн валюта рыногуна объективдүү мониторинг жасоого жеңилдик берген. Улуттук банк интервенция жасаган учурда валюталык соодалашуунун автоматтык системасына лицензиялары бар бардык коммерциялык банктар катышууда. Ал эми акча алмаштыруучу бюрорлор валюта соодасынын автоматтык системасына кирген эмес. Анткени, Кыргызстанда 400дөн ашуун Улуттук банктын лицензиясынын

негизинде иштеген бюро бар. Бул бюрорлор биргеликте автоматташтырылган соода-сатык системасына кирүү үчүн бирдиктүү терезе б.а. финансылык мекеме ачышса, ал аркылуу валюта соодасына катышып, чет өлкө валюталарын Улуттук банктан сатып алууга мүмкүнчүлүк түзүлөт. Мындай юридикалык жакты түзүү үчүн ченемдик база бар, ага атайын Улуттук банктын Жобосу да иштелип чыккан.

УЛУТТУК БАНКТЫН КИРЕШЕСИ КАЗЫНАНЫН ПАЙДАСЫНА

2019-жылы Улуттук банк 2,5 миллиард сом пайда тапкан болсо, быйыл кирешенин көлөмү 7 миллиард сомго чукулдады. Ушул пайданын 90 пайызын Улуттук банк бюджетке төктү. Брас, 2018-жылга чейин табылган пайданын 70 пайызын республикалык бюджетке которуп турчу. Ал эми 2018-жылы мыйзамга өзгөртүү киргизилип, алынган пайданын 90 пайызын бюджетке өткөрө турган болгон. Мындан сырткары коронавирус пандемиясы убагында өлкөгө колдоо көрсөтүү максатында, Улуттук банк 2019-жылдын кирешесинин 10 пайызын Өкмөттүн резервин түзүү үчүн которгон. Эл аралык резервдер Улуттук банкта сакталат. Алар коопсуз жана ликвиддүү болууга тийиш. Өлкөбүздүн алтын валюта резервдеринин коопсуздугун сактоо максатында аларды эл аралык жогорку класстагы финансылык институттарга жайгаштыруу менен Улуттук банк ири көлөмдөгү кирешелерди

алган. Мындан сырткары коммерциялык банктар Улуттук банктан кредит алышат. Интервенцияга чыккан учурда да айырмачылыктан Улуттук банкка киреше түшөт. Бирок, Улуттук банктын максаты киреше табуу эмес. Мыйзам боюнча анын башкы милдети баалардын туруктуулугун сактоо болуп эсептелет. Улуттук банк интервенцияга чыккан учурда валюта рыногунун автоматташтырылган системасынын катышуучусу катары коммерциялык банктарга каалагандай суммадагы чет өлкө валютасы сатыла бербейт. Аларга валюталык позиция боюнча чектөө бар. Жашырганда эмне кээ бирөөлөр коммерциялык банктар интервенциядан пайда табышат деп ойлошот. Интервенциядан алынган сумма кардарлардын жана ишкерлердин суроо-талабын канааттандыруу максатына жумшалат. Чет өлкөлүк валютага негизинен ири товар ташып келүүчүлөр, атап айтканда күйүүчү-майлоочу материалдарды, азык-түлүк товарларын ташып келүүчүлөр, электрондук товарларды ташып келүүчүлөр ж.б. муктаж болушат. Мына ушул кардарлар интервенцияга чыккан чет өлкө валюталарын сатып алышат. Анын натыйжасында АКШ долларына болгон ажиотаждык суроо-талап басаңдайт. Доллардын курсун жасалма жогорулатууга аракет жасоо үчүн айрым валюта алмаштыруу бюрорлору же коммерциялык банктар доллары бар туруп, алмаштырбай койгон болсо, аларга мыйзам чегинде лицензияларын алып койгонго чейин чаралар көрүлөт. Ушундай мыйзам бузууну учураткан болсо, ал тууралуу жарандар КРУБнын электрондук почтасы аркылуу же жазуу түрүндө билдирүүлөрүн жөнөтсө болот. Улуттук банктын электрондук почтасынын дареге mail@nbkr.kg.

ВАЛЮТА РЫНОГУ ТУРУКТАШУУДА

Акыркы күндөрдө АКШ долларынын төмөндөшү байкалууда. Декабрь айынын онуна чейин Кыргыз Республикасынын ички валюта рыногунда чет өлкө валютасына карата суроо-талап жогорулап, бул айрым учурларда улуттук валютанын келечеги жөнүндө дүрбөлөң менен коштолгон. Ушуга байланыштуу алмашуу курсунун кескин өзгөрүүсүн жөнгө салуу максатында Улуттук банк АКШ долларын сатуу боюнча интервенцияларды жүргүзгөн. Ошонун эсебинен валюта рыногундагы кырдаалды турукташтырууга мүмкүн болду. Белгилей кетүүчү нерсе, ушул мезгил аралыгында Улуттук банк чет өлкө валютасынын негизги сатуучусу катары иш алып барды.

Учурда экспорттук-импорттук операциялар жаатында өлкөнүн төлөм балансынын жакшырышына, ички валюта рыногундагы суроо-талап толугу менен канааттандырылгандыгына байланыштуу чет өлкө валюталарынын курсу төмөндөдү. Улуттук банк ички жана тышкы валюта рыногундагы кырдаалды ар дайым көзөмөлдөп турат жана зарыл болсо, тиешелүү операцияларды жүргүзөт.

УЛУТТУК БАНКТЫН ЭСЕПТИК ЧЕНИ ӨЗГӨРҮҮСҮЗ КАЛТЫРЫЛДЫ

Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармасы 2020-жылдын 30-ноябрында эсептик ченди 5,0 пайыз деңгээлинде сактап калуу жөнүндө чечим кабыл алды. Бул чечим 2020-жылдын 1-декабрынан тартып күчүнө кирди. Дүйнөлүк азык-түлүк рынокторунда Кыргыз Республикасы тарабынан импорттолуучу негизги азык-түлүк товарларына баанын жогорулашы байкалууда. Бул фактор, өлкөгө товарлар импортунун логистикасынын татаалданышы менен катар эле, коңшу өлкөлөрдүн жергиликтүү этке болгон суроо-талабынын өсүшү, ошондой эле дүйнө жүзүндөгү АКШ долларынын курсунун жогорулаган тенденциясы инфляция арымынын бир аз тездешине шарт түзгөн. Жалпысынан, акча-кредит секторунун абалы олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болгон жок. Акча рыногунун кыска мөөнөттүү чендери Улуттук банктын эсептик чени менен жалпы багытта болуп, белгиленген пайыздык чектин алкагында өзгөрүүсүн улантууда. Ошондой эле, банктар аралык кредит рыногундагы жигердүүлүк сакталып, кредит портфелинин жана депозиттик базанын өсүшү да уланууда. Тышкы чөйрөнү өнүктүрүү өбөлгөлөрүн жана түптөлүп жаткан ички экономикалык шарттарды эске алуу менен Улуттук банк эсептик чен өлчөмүн 5,0 пайыз деңгээлинде сактоо чечимин кабыл алды. Мында, жалпысынан акча-кредит саясатынын инструменттери экономиканын реалдуу секторуна түрткү берүүгө багытталат. Улуттук банк туруктуу негизде инфляциянын тышкы жана ички таасир этүү факторлоруна баа берип, экономикалык жагдайга жараша акча-кредит саясатынын тиешелүү чараларын колдонот. Кандайдыр бир тобокелдиктер келип чыккан учурда Улуттук банк алардын кесепетин жөнгө салуу үчүн жетиштүү инструменттерге ээ.

Абдимухтар АБИЛОВ

КЫРГЫЗ БАНКЫ